

författaren avslutar med att föreslå ett nytt forskningsområde: ”välfärdpsykologi” om vad som händer i övergången från religion till sekularism.

Pehr Granqvist har försökt anlägga ett så brett perspektiv som möjligt. Det gäller dels vetenskapligt med en mängd olika evolutionsperspektiv, samhällsperspektiv och olika psykologiska inriktningar. Samspelet mellan arv och miljö är centralt. Dels gäller det studieobjektet: inte endast teistisk religion utan även icke-teistiska uttryck liksom olika former av nyandlighet studeras. Även när det gäller val av metoder eftersträvas pluralism: författaren tar avstånd från att en specifik metod skulle betraktas som ”den enda rätta” (s. 31). Avslutningsvis är det viktigt att påpeka författarens vidhållande av en ”ontologisk agnosticism” (s. 32): han argumenterar varken för Guds (eller någon annan andlig makts) existens eller icke-existens.

Boken ger en gedigen översikt över forskningsfältet ”religion och anknytning” och är självklar som kurslitteratur, skriven av en forskare som inte endast är väl insatt i forskningen utan även kan anknyta till sin egen mångåriga forskning inom fältet, inklusive ett antal fallstudier. Därtill är boken lättöverskådlig; det är lätt att följa de olika avsnitten som inleds av korta presentationer och avslutas med sammanfattningar. Det är också glädjande med ett sådant gediget verk på svenska.

Det enda jag är tveksam till är om denna bok verkligen ska betraktas som ”populärvetenskap”. Visserligen krävs inga förkunskaper inom ämnet; jag har själv inte haft några problem att läsa den trots avsaknad av akademiska studier inom (religions)psykologi. Men jag tror att läsaren bör ha en viss vana vid att läsa akademisk litteratur. Mängden av källhänvisningar, detaljerade redogörelser för andras forskning och så vidare kan kanske vara tröttande för den allmänintresserade läsaren som endast önskar en kort introduktion till ämnet. Men detta är bara en randanmärkning till en bok som under lång tid

framöver kommer att vara ett standardverk inom den religionspsykologiska forskningen.

Lotta Knutsson Bråkenhielm
TD, Stockholm

DOI: 10.51619/stk.v99i4.25769

Adam Kirsch. *The Revolt Against Humanity: Imagining a Future Without Us*. New York: Columbia Global Reports. 2023. 104 s.

Den filosofiska humanismen har åtminstone sedan millennieskiftet varit hopplöst ute. Efter att under andra världskrigets slut ha legat på allas läppar – förespråkad av filosofer som Sartre, Buber och Jaspers; dekonstruerad av Heidegger, Foucault och Althusser – har den i dag kommit att klassas som ett förlegat förhållningssätt till människan och världen, utmärkande för en specifik historisk epok. I den journalistiska esséboken *The Revolt Against Humanity*, publicerad som en del av serien Columbia Global Reports tidigare i år, undersöker den amerikanske poeten, författaren och litteraturkritikern Adam Kirsch denna utveckling på bred front, med särskilt fokus på de två vitt skilda men i Kirsch mening besläktade idéströmningarna posthumanism och transhumanism, vilka under de senaste decennierna rönt stora framgångar inte bara inom filosofin utan också inom litteraturen, poesen och konsten.

Lika svårt att avgränsa dessa ”ismer” vad gäller form och innehåll, lika besvärligt är det att spåra dem till någon särskild punkt i historien.

Vad vi i dag benämner som posthumanism skulle i Marx anda kunna härledas till industrialiseringen och den mänskliga erfarenheten av att i ett maskincentrerat samhälle bli alltmer obsolet. Man skulle, som Günther Anders (1902–1992), kunna förklara dess uppkomst med hänvisning till atombombens logik, eller se den som en utlöpare till Foucaults och Althusserns antihumanism. Vad Kirsch menar när han talar om posthumanism är emellertid vad han mer specifikt benämner som den ”antropocena

antihumanismen”, för vilken han betraktar publikationen av Rachel Carsons (1907–1964) klimataktivistiska essäbok *Silent Spring* (1962) som den utlösande faktorn. Utmärkande för denna typ av posthumanism är tanken att människan och hennes tekniska verktyg gör mer skada än nytta på jorden.

Också transhumanismen, som under andra halvan av 1900-talet växte sig stark i gränslandet mellan biologi- och teknikforskning, uppstod ur en rik intellektuell mylla, influerad av alltifrån Darwins evolutionsbiologi och sekelskiftets eugenik till politisk utopism och accelerationism. När Julian Huxley (1887–1975) myntar termen 1957 är det i första hand i syfte att skapa ett samlingsbegrepp för de riktningar som med teknikens hjälp vill transformera människan till en starkare, mer intelligent eller på andra sätt ”bättre” varelse, men i dag används det, som vi kan se i Kirsch bok, även om dem som vill att mänskligheten ska stå tillbaka och bereda marken för nästa art i den evolutionära ordningen (en cyborg eller artificiell intelligens).

I sin mjuka form visar sig dessa ahumanistiska strömningar dels genom oviljan att klassa människan som en ontologiskt prioriterad entitet och en ökad omsorg om djur, natur och materia (posthumanism), dels genom viljan att förbättra människans levnadsvillkor med hjälp av ny teknik (transhumanism), men i sina mest extrema former, påpekar Kirsch, delar de samma mål: Deras mest radikala förespråkare välkomnar den mänskliga världens undergång. Post- och transhumanisternas respektive bilder av framtiden är ”motsatta på de flesta sätt, utom det mest grundläggande: de är världar ur vilken vi har försvunnit” (s. 12) – oavsett om det rör sig om fysisk, biologisk eller meningsmässig nihilering. Det är också här vi finner den röda tråden i Kirsch bok: Han intresserar sig för den ännu okonventionella men snabbt växande åsikten att vi bör omfamna ”en värld utan oss”.

The Revolt Against Humanity bygger på ett brett material. Verksanalyser av storfiler som Alfonsi Cuaróns *Children of Men* (2006)

och bästsäljare som Elizabeth Kolberts *The Sixth Extinction* (2014) varvas med referenser till grävande journalistik, CNN:s klimatrapportering, naturvetenskaplig forskning, filosofiska analyser och uttalanden från aktivistgrupper och politiska tänkare. Att Kirsch har en bakgrund inom litteraturen märks. Han är en tekniskt skicklig författare som med lätthet förmedlar även de mest svårsmälta filosofiska resonemang. Gång på annan betong han att revolten mot mänskligheten inte bara växt fram som ett svar på miljökrisen och ny teknologi utan också bottnar i ett icke-antropocentriskt sätt att tänka som har ”stått i centrum för modernt tänkande sedan Darwin och Nietzsche” (s. 13). Under loppet av de knappt nittio sidorna hinner han avhandla alltifrån Nietzsches övermänniska till Foucaults biopolitik, Donna Haraways nymaterialism och David Benatars pessimistiska antinatalism.

Den som vill förstå vändningen från människan och den mänskliga meningssfären på ett historiskt plan, eller väntar sig en djupare filosofisk diskussion, kommer troligtvis att bli besviken. Kirsch är ingen skolad filosof och i den mån han citerar originallitteraturen saknas helt i linje med bokseriens populärkulturella tilltal källhänvisningar. Ändå måste det sägas att han mot slutet av essän visar prov på ett filosofiskt förhållningssätt till mänsklighetens vara eller icke vara.

Är det möjligt för människan att bli varse sin förödande inverkan på omvärlden och sluta betrakta sig själv som en ontologiskt privilegierad entitet, utan att därmed som post- och transhumanisterna dra slutsatsen att det vore bättre om vi inte fanns? Finns det ingen humanistisk väg framåt? Kirsch svar är nej. Den enda vägen framåt är vidare: ”Om rationellt tänkande leder till slutsatsen att en värld utan människor är bättre än en värld där vi finns, skulle mänsklighetens avskaffande kunna ses som humanismens fullbordan” (s. 96).

Inte heller bejaktar han emellertid de ahumanistiska strömningarna fullt ut. Revolten

mot mänskligheten, denna kulmen av den västerländska förnuftsfilosofin, som han beskriver den, har enligt Kirsch på grund av sin radikala karaktär en enorm potential att rädda den icke-mänskliga världen. Därför bör vi på ett rationellt plan acceptera att det bästa faktiskt vore om mänskligheten gick under, även om vi inte behöver jobba för, hoppas på, eller ens tro att den kommer att göra det. Post- och transhumanismen kan i denna bemärkelse stå som garant för ett löfte som i den bästa av världar aldrig kommer att infrias. För att illustrera sin hållning vänder sig Kirsch till Nya testamentet: ”I Matteusevangeliet säger Jesus till sina lärjungar att världen kommer att gå under under deras livstid [...] Detta visade sig inte vara sant – åtminstone inte i någon direkt mening – men löftet förändrade ändå världen” (s. 85).

Med dessa ord av bibliska mått ringande i öronen återstår dock vissa frågetecken kring Kirschs förhållningssätt till mänsklighetens slut. I synnerhet kan man fråga sig varför just den mest förnuftiga inställningen till människans fortlevnad på jorden, eller den med störst förändringspotential, skulle vara gynnsam för miljöetiken. Det finns inga tvivel om att mänsklighetens förintande är den mest rationella lösningen på miljöproblemen, inte heller om att tron på denna lösning, om vi upphöjer den till allmän sanning, är radikal nog att förändra världen. Som historien har visat har dock varken rationalitet eller politisk sprängkraft *per se* någon immuniserande inverkan mot miljöförstöring; än mindre är dessa egenskaper som sådana att betrakta som etiska (snarare har ett alltför beräknande intellekt utan känslomässig inblandning, liksom revolutionslusta utan vägledande ideal, lätt visat sig övergå i en omdömeslös inställning till såväl natur som människor). Däremot har mänskligheten, förenad i sin vilja att tillsammans med andra levande varelser fortsätta befolka denna jord, avvärjt både ett och annat hot mot sin gemensamma livsvärld. Att Kirsch med sådan enkelhet gör avkall på denna motiverande kraft ter sig i min mening inte bara som en revolt mot mänskligheten,

utan som resultatet av en våldsamt förenklad syn på vad det innebär att vara människa.

Astrid Grell
Doktorand, Lund

DOI: 10.51619/stk.v99i4.25770

Kjell O. Lejon. *Tempelherreorden: Om korstågens och ordens historia, nyfunna dokument och modernt historiebruk*. Skellefteå: Artos. 2023. 178 s.

Kyrkohistorikern Kjell O. Lejon har ett angeläget syfte med denna bok: Att tillrättalägga några av de många missuppfattningar som florerar om korstågen och tempelherreorden. Boken belyser det stora glapp som så ofta råder mellan nya men väletablerade forskningsresultat respektive äldre seglivade föreställningar, vilka kommer till uttryck inte minst i populärkulturell gestaltning. Det finns naturligtvis inte en enda sanning om korstågens orsaker, förlopp och efterverkningar, men det finns mer eller mindre välmotiverade tolkningar.

Bakom nämnda ambition anas också ett djupare ärende, som berör den större historien om kristendomens ställning i västvärlden i dag och dess relation till islam. Det handlar om hur missuppfattningar av historiska företeelser resulterat i ett enligt författaren problematiskt historiebruk i modern tid.

Bland missuppfattningarna lyfter författaren fram att det första korståget, som kulminerade med erövringen av Jerusalem i juli 1099, skulle ha varit ett plötsligt angrepp från det kristna västerlandet mot den muslimska världen efter århundraden av fredlig samexistens, när tvärtom en muslimsk väpnad expansion i tidigare kristna områden redan pågått i 450 år. Vidare problematiseras föreställningar om att korstågen syftade till svärdsmission eller var någon sorts protokoloniala imperialistiska företag. Numera betonas korstågsforskningen botgöringsmotivet: De kristna ville med militära medel återta sin heligaste vallfartsort Jerusalem och tillgängliggöra den för pilgrimer. Och den vitt